

התחיל להתרחק ממנה מפני תמיכתה הקיצונית בעמדת הערבים.

•

הפער בין הדורות ונשואי התערובת הן תוצאות ישירות מחוסר חינוך מתאים לנוער היהודי באר"ב. המימסד היהודי פנה לפעול כלפי חוץ, ביחוד מאז מלחמת ששת הימים, עכשיו מתחילים להכיר שרק חינוך יהודי שורשי יכול להציל את הנוער היהודי בארצות הברית. אמנם כתוצאה ישירה מפתיחת קורסים למען הכושים באוניברסיטאות, נפתחו גם קורסים ביהדות בהרבה מכללות. למשל, במכללה העירונית של ניו יורק, נפתח קורס על תולדות הציונות, 90 תלמידים בקשו להרשם בקורס, בזמן שהיו רק 45 מקומות. יש עכשו מכללות אשר יכולים להתמחות שם בלמודי יהדות והתכניות החדשות האלה יכולות להיות גורם חנוכי חשוב — בכל זאת לא יכולות למלא את מקום החינוך התורני השלם אשר הוכיח את עצמו כתריס יחיד נגד טמיון ואבדון לאומי-דת.

בשנה האחרונה, שקטו קצת הרוחות בהתנגשויות עם הכושים אבל המתרחקות קיימת, ביחוד בשטחים אשר בהם יש התרוצצות ישירה, כמו בשדה החינוך הכללי בנו יורק, רוב המורים הם יהודים, ויש להם נְתָק; הגיוס (מורה משוחרר מגיוס) והמצב הכלכלי אשר הביא לאבטלה ניכרת בין אנשי מדע, הביא זרם נוסף של יהודים להוראה. אולם הכושים, אשר ילדיהם מהווים רוב בבתי הספר העממיים, דורשים מורים כושיים (אף אם אינם מוכשרים), כמובן על חשבון היהודים. כתוצאה, יש להכיר שינוי בהצבעה המסורתית היהודית למען ליברלים בישובים הגדולים בארצות הברית. יש תנועה ימינה והיהודים מתחילים להצביע בעד מועמדים שמרניים, שיעמדו יותר להגן על זכויותיהם נגד הכושים. ארטור גולדברג, שהיה מועמד למושל ניו יורק, סבל קשה מתנועה זו, למרות שהוא היה אהוד בחוגים יהודים, הצביע אחוז ניכר של יהודים כנגדו. כמעט כל המועמדים הדמוקרטים בנו יורק היו יהודים ורק מבקר-המדינה הותיק מר לָוִיט, המקובל בכל החוגים — נבחר, והשאר הובסו מאותה סיבה...

האר"ז"ל — תולדותיו והנהגותיו

(400 שנה לפטירתו)

אין לך אדם מישראל למן חתימת-התלמוד עד ימיו, שהאגדה השפיעה עליו כל-כך מקרן-השפע שלה כמו על האר"י הקדוש. ואין לך עשרה אנשים מישראל, שהשפעתם על התפתחותה ועל צביון-דמותה של אומה זו היתה מכרעת וקובעת כל כך כהשפעתו של האר"י.

האר"י (ר"ת: אלוקי רבי יצחק; או אשכנזי רבי יצחק) נולד בירושלים בשנת רצ"ד. כבר על לידתו פרשה האגדה את כנפיה, ומאז היתה האגדה מלווה את כל פסיעותיו. לפי האגדה בישר אליהו הנביא לאביו של האר"י, שיוולד לו בן, שיאיר את העולם בתורתו ובקדושתו. הילד נתחנך ונתגדל בתוך ירושלים, ונפשו המרגשת ספגה אל קרבה מן התסיסה המשיחית ומן השמועות המופלאות, שהיו מרחפות אז בחללה של עיר-הקודש. בהיותו בן שמונה שנים מת עליו אביו, ואמו ירדה לקאהיר של מצרים לדור עם אחיה, המוכס העשיר ר' מרדכי פרנסיס. הדוד קרב את הנער יצחק באהבה רבה, ובהיותו בן חמש-עשרה שנים נתן לו את בתו לאשה. באותו פרק זמן למד תורה אצל ר' דוד בן זמרא, רבה של מצרים בזמן ההוא. כנראה, שהרדב"ן, שהיו לו יד ושם בקבלה, היה רבו של האר"י לא רק בנגלה אלא גם בנסתר. כן למד תורה אצל ר' בצלאל אשכנזי, בעל שיטה מקובצת על הש"ס, שהיה גם-כן תלמידו של הרדב"ן, ושהאר"י היה מעין תלמיד-חבר שלו. לאחר מכן התבודד כמה שנים בבית קטן ליד חופי הנילוס, סמוך לקאהיר, ושקד שם על התורה ועל העבודה. לא היה חוזר לביתו אלא בערבי שבתות ולא היה מדבר עם בני ביתו אלא בלשון הקודש. במוצאי-שבתות היה חוזר למקום התבודדותו. את רוב לימודיו שם הקדיש כנראה לעיון בספר הזוהר ובתורת-הנסתר בכללה.

בשנות התבודדותו גמלה כנראה בלבו ההכרה, שמן השמים הועידוהו לתורת-הסוד ולה הוא קרוא ונבחר. האגדה יודעת לספר כיצד נמשך האר"י ונתפס לאותה חכמה גסתרה: פעם אחת, בהיותו בבית הכנסת בקאהיר, ראה אנוס אחד, שהחזיק בידו ספר, שמלא סודות עליונים. האר"י הפציר בו למכור לו את הספר. לאחר שהאר"י קנה ספר קבלה עלום-שם זה, היה הוגה בו תדיר, והתחיל לענות בצום נפשו ולסגף עצמו בסיגופים קשים. אבל הראו לו בחלום, שאין הסיגופים מספיקים ולפיכך „הלך ונסגר במצרים הישנה שש שנים“.

כך מספרת האגדה על כניסתו של האר"י הקדוש לפרדס הקבלה. על כל פנים רשאים אנו לשער, שכבר בשנות נעורותו, עסק הרבה בתורת-הסוד והגה ימים ולילות בזהר, ספר-הספרים של הקבלה. הגרעין ההיסטורי של האגדה הוא בכך, שכנראה עיקר חכמתו בתורת-הח"ן לא מפי מורים וסופרים באה לו, אעפ"י שייתכן, כאמור למעלה, שהרדב"ז היה רבו גם בנסתר. ואולי הגה כבר בכמה ספרים בתורת-הסוד בשעה שלמד אצל ר' בצלאל אשכנזי, שהיתה לו ספרייה גדולה. ואולי כבר הגיע לידינו אז ספר פרדס רמונים לר' משה קורדובירו, שנשלם בשנת ש"ח? ברם נראה, שעיקר עיונו היה בספר הזוהר. אסתכל בזהר וברא עלמא. מסתבר, שכבר בשנות בחרותו היה כולו אכסטאזה ודבקות בעולמות עליונים וששרתה עליו. רוח-הקודש. ולפיכך יש אמת פנימית בסיפורים על גילוי אליהו, שזכה לו האר"י, ועל עליית נשמתו לישיבת תנאים; פעם לישיבת רשב"י ופעם לישיבת ר' עקיבא, לאתדבקות רוחא ברוחא — הרי עולם הזוהר היה עולמו, ובימת הזוהר — בימת חייו.

כנראה גרם להתעוררות מחודשת בנפשו צאתו של ספר הזוהר לאור הדפוס לראשונה בשנים ההן, שנות שי"ח—ש"כ. הרי כאן מעין רמז ממרום, שהנה הגיע זמנו של דרא בתראה (הדור האחרון), שמצווה לפרסם בו סודות בתורה ו, „מצוה מן המובחר, שיתעסקו ברבים גדולים וקטנים“ בספר הזוהר „שבזכות זה עתיד לבוא מלך המשיח ולא בזכות אחר“. ושמא האמין האר"י כבר אז, שנשמתו היא גלגול נשמתו של רשב"י, שיוחס לו חיבורו של ספר הזוהר.

הידיעות שבידינו על שנות שבתו של האר"י במצרים הן מועטות ביותר, ואיננו יודעים אם כבר שם זכה לשם של אדם קדוש. כנראה שמע קול בנפשו לעלות לצפת, גם משום שאותה עיר שימשה כבר בימים ההם מרכז לתורת-הסוד וגם בגלל קרבתה למירון, מקום קברו של רבי שמעון בר יוחאי. ואולי ניבא לו לבו, שקרוב קצו ויש למסור תורתו לתלמיד מובהק או לחבורה של תלמידים, כפי שמספרת האגדה, שנתגלה לו אליהו הנביא ואמר לו שקרוב קצו, ושעליו לעלות לצפת, ושם ימצא את ר' חיים ויטאל, „אותו תמשח תחתיד, תסמוך ידך עליו ומסור לו כל חכמתך, כי הוא ימלא מקומך, וכל עצמותך לא באת לעולם אלא לתקן נשמתו של רבי חיים, כי היא נשמה יקרה" — ובשנת ש"ל, כשנתיים ומחצה לכני פטירתו, עלה האר"י ממצרים לצפת.

ב

צפת באמצעה של המאה הט"ז היתה מרכז גדול לתורת הנגלה ולתורת הנסתר. ואם בנגלה היתה יכולה להתחרות עמה פולין, שהיו בה אז המהרש"ל והרמ"א, המהרש"א והמהר"ם מלובלין, הרי בתורת הנסתר שימשה צפת כמרכז, שממנו ינקו הגלויות כולן. כמה טעמים גרמו לכך, שהעיר, שלא היה לה כמעט עבר ושם בתולדותינו, נעשתה מטרופולין של ישראל. סיבות כלכליות ומדיניות גרמו לשגשוגה של צפת ולהעדפתה על ירושלים. קרבתה של צפת למירון, מקום קברו של רשב"י, שנתייחס לו כאמור חיבור ספר הזוהר, שימשה אף היא גורם חשוב להתרכזותו של הישוב היהודי בה. ברם כמניע העיקרי לגידולו של היישוב בצפת יש למנות לדעתי את האמונה שהיתה שלטת אז בלבבות, שהנה ימות המשיח ממשמים ובאים — ולפי המדרשים ולפי הזוהר, הרי המשיח עתיד להתגלות תחילה בגליל. לפיכך נתקבצו לצפת גדולי הדור מכאן ופשוטי-עם ואנוסים מכאן. ואף גדולי התורה, שלא היו מקובלים, היתה להם זיקה לתורת-הסוד. באותם ימים שהאר"י עלה ממצרים כבר עמדו בראש חבורת המקובלים בצפת ר' שלמה אלקבץ בעל הפיוט „לכה דודי", וגיסו ר' משה קורדובירו בעל „פרדס רמונים" ובעל „אור יקר" על הזוהר ומחברם של ספרים חשובים אחרים בקבלה. קורדובירו,

שהיה תחילה תלמידו של אלקבץ, לבסוף היה כוחו יפה מכוחו של רבו, והוא שימש בשעתו רבן של כל המקובלים. ואלמלא בא האר"י לצפת, ייתכן שכל תקופת הקבלה בצפת היתה נקשרת בשמו של קורדובירו בלבד. קורדובירו כבר השלים בשנת ש"ל את כל חיבוריו הגדולים והוא נפטר בה בשנה, בכ"ג בתמוז. אעפ"י שקורדובירו נסתלק לעולמו פחות משנה מזמן בואו של האר"י לצפת, הרי לפי המסורת שימש לו מעין תלמיד-חבר במשך הזמן הקצר, ששהו שניהם כאחד בצפת. אבל יש להניח, שמשנתו של האר"י בחכמת הקבלה לא היתה שונה בהרבה, או מושפעת יותר מקורדובירו, אלמלי האריך הלה ימים יותר או אלמלי הקדים האר"י לעלות לצפת. כפי שמספרת האגדה, מסר קורדובירו עצמו לתלמידיו, סמוך לפטירתו: „דעו לכם, שאיש אחד היושב פה יקום אחרי ויאיר עיני הדור בחכמות הקבלה . . . שבימי היו הצינורות סתומים . . . ובימיו יתגלו הצינורות . . . דעו שהוא אדם גדול, גיצוץ הרשב"י זלה"ה". אם נתרגם אגדה זו (שרק תחילתה הבאנו כאן) ללשון אחרת נמצא, שהיא באה ללמדנו, שקורדובירו עצמו הועיד את האר"י להיות ממלא מקומו ויורשו וציווה על כך לתלמידיו. רשאים אנו להניח, שכמעט כל תלמידיו של קורדובירו ושאר חכמי צפת כפפו את קומתם לפני שיעור קומתו של האר"י, אם מיד אם לאחר מכן.

מה גדול היה אותו אדם, אם תוך זמן קצר של שנתיים ומחצה לערך הצליח להשפיע השפעה כזאת ולחולל מהפכה כזאת במחשבה המקובלת. והרשות בידינו רק לשער, מה היה קורה אלמלי היה האר"י מאריך ימים יותר וזורע את ברכתו לשנים רבות. יש להניח, שאז לא היתה תורתו יכולה להישאר רק בחוגים מצומצמים בלבד, וממילא היתה מתפשטת יותר כבר בשנים הסמוכות למותו ולא רק בדור שלאחר זה. האר"י נסתלק בה' מנחם-אב של"ב, לאחר שנפל למשכב ימים אחדים לפני כן במגפה שפרצה בצפת. בן ל"ח שנה בלבד היה במותו. ומקום קבורתו ליד קברו של ר' משה קורדובירו. לפני פטירתו הזהיר את „החברים“, „שלא לקרא בזאת החכמה, לפי שעדיין לא היו שלמים בה וחס ושלום יבואו לידי קיצוץ. ואם יהיה זכות בדור, שהוא יבוא וילמדם . . .

בחלום או בהקיץ או באיזה אופן שיהיה".
 בשעת פטירתו נמצא לידו תלמידו ר' יצחק כהן, ואמר לו האר"י:
 „שאם היה זכות בדור באותה שנה היתה שנת גאולה וקץ אמיתי,
 שמימי הרשב"י לא היה כמוהו. ואז אמר הרב: ותוסף עוד
 ותלד בן ותקרא את שמו שלה והיה בכזיב בלדתה אותו.
 אח"כ אמר לו: „צא מהר שאתה כהן, ולא נשאר לפטירתי כלום.
 ובצאת הר"י כהן יצאה נפשו בנשיקה".

ג

פסוק זה שהבאנו מספר בראשית פרק לח יש לקשרו עם האמונה,
 שהיתה שלטת אז בלבבות, בעיקר באיטליה, שהמשיח עתיד
 להתגלות בשנת של"ה. ייתכן, שגם האר"י האמין עוד בשבתו
 במצרים, ששנת של"ה היא שנת הגאולה. ואמונה זאת היא
 שמשכה ושורזה אותו לעלות לצפת כמה שנים לפני כן. הרי לפני
 הקץ יהיו כמה שנים של חבלי משיח. ואין חבלי משיח אלא
 הקשיים הכרוכים בזמן בירור הניצוצות האחרונים, שאז יתגברו
 החיצונים והקליפות. ואין לך מי שמסוגל לגאולת הניצוצות
 מעמקי הקליפות כצדיקים וחסידים. והרי לא היתה אותה שעה
 עדה של צדיקים וחסידים כמו בצפת.

תורת הגלות והגאולה בקבלת האר"י אין להפרידה ממשנתו
 בעניין צמצום, שבירה ותיקון. בשעה שביקש הקב"ה לברוא
 את העולם צימצם כביכול את עצמו בעצמו, כדי שיהא מקום
 פנוי ממנו וחלל ריק, והעולם יוכל להיברא ולהתגלות. אלא
 שהאור האלוקי, שנתעלם ונסתתר, ביקש להתכנס לתוך כלים,
 שהם הספירות, אלא שהכלים לא יכלו להכיל את שפע האור
 האלוקי ונשברו, והאורות נתפזרו לכל צד ולכל עבר. האור האלוקי
 ברובו חזר למקורו העליון, ואילו שברי כלים עם ניצוצות מן
 האור האלוקי נפלו לתוך עמקי הקליפות ונתערבו טוב ברע —
 כל הבריאה כולה אינה במקומה הנכון, כלומר בגלות. ואף
 האלקות עצמה, כביכול, בגלות. הגלות אינה דבר חיצוני ופיסי
 בלבד. הגלות היא גלות קוסמית של כלל ההווייה ושל כל היקום,
 כולל הצומח והדומם, ואף של השכינה כביכול — שכינתא בגלותא.
 ואין גלותם של ישראל בעולם השפל אלא מעין סמל ודוגמא
 לגלותה של השכינה בעולם העליון. וכנגדה גם הגאולה תהא

גאולה קוסמית של כל העולמות ואף של השכינה כביכול. והאפשרות נתונה להחיש את הגאולה ולקרב את הקץ על ידי תיקון הפגמים שבעולמות.

והתיקון כיצד? על ידי ליקוט ניצוצות האור האלוקי שנפלו לתוך עמקי הקליפות ועל ידי בירור הנשמות הקדושות, שמאז חטאו של אדם הראשון נלכדו ברשת הקליפות. והדרכים לתיקון כיצד? על-ידי תפילות בכוונות ובייחודים, תשובה וצומות וסיגופים, לימוד הזוהר, השתטחות על קברי צדיקים, מעשי צדקה וחסד וכדומה. רק לאחר השלמת כל התיקונים ובירור כל הניצוצות של כל הנשמות יוכל לבוא משיח בן-דוד. וזהו פירוש מאמרם ז"ל „אין בן-דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף" (יבמות סב, א).

ד

מקום לעצמו יש לייחד להנהגות החסידות, שיצאו מבית-מדרשו של האר"י. הן נתקבלו על ידי חלק גדול מישראל, שמצא בהן כוונות נסתרות ונהג כמותן הלכה למעשה. בדברים שלהלן נעמוד בקצרה על הנהגותיו בשבתות ובימים הנוראים.

אם כל ימות השבוע אינם אלא הכנה לשבת, על אחת כמה וכמה ערב שבת-קודש. לפיכך היה האר"י עושה אותו יום הכנות מיוחדות לקבלת שבת-מלכתא. בערב שבת, לאחר תפילת שחרית, היה קורא את פרשת השבוע והיה אומר, שזה פירוש הכתוב: „והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו" (שמות טז, ה). רק אם לא היה יכול לקרוא את הפרשה בערב שבת מחמת כל מיני אונסין, היה קורא אותה בשבת אחר התפילה, לפני הקידוש. היה אומר, שבקריאת הפרשה אחד מקרא ושנים תרגום נפרדת הקליפה מן הקדושה. רק לאחר קריאת הפרשה היה טובל לכבוד שבת, כי רק אז מסוגלת הנשמה לקבל את התוספת של שבת. לא היה טובל אלא בד' שעות של יום ו' ולא קודם לזה. והיה אומר, כי תוספת השבת ניכרת במצחו של הטובל מיד לאחר הטבילה, אך עיקר רישומה של שבת במצח האדם לא ניכר אלא אחר חצות היום. כשעלה מן הטבילה בערב שבת לא היה מסתפג באלונטית, שמים המטהרים לכבוד שבת מוטב שיספוג אותם הגוף כולו. לאחר מכן היה קוצץ את צפרני ידיו ורגליו, ולא היה מקפיד על סדר קציצתן. והיה אומר, שאם בימות החול הצפרנים

מאירות מצד הקליפה שבהן, הרי בערב שבת הן מאירות מצד הקדושה שבהן. היה נוהג להסתפר ולגלח שער ראשו בערב שבת לפני חצות היום, אבל לא היה נוגע בשער זקנו. לכבוד שבת היה לובש ארבע בגדי לבן כנגד ד' אותיות שם הוי"ה. רק בשבתות של חורף היה לובש עוד מלבוש מפני הצינה. והיה אומר, כי המלבושים של האדם בשבת בעולם הגשמות, גוונים כגון המלבושים שלבש בשבת בעולם הזה. פעם אחת ראה בשבת אדם מת לבוש שחורים ואמר לו, שכך היה לובש בשבת בעולם הזה ולפיכך נענש באותה מידה. אף היה מתריע כנגד הללו שבאים לבית-הכנסת, „בבגדיהם של חול ובפרט האבלים, שאינם לובשים ומחליפים בגדיהם ח"ו ומראים שאין להם מגוחה לנפשות יום שבת".

לקבלת שבת היה יוצא לעתים קרובות עם תלמידיו לשדות ולהרים „ויצא השדה כדי לקבל השבת ויאמר לכה דודי נצא השדה. והכוונה רמז לשכינה, אשר היא שדה חקל תפוחין". שם היה מזמר ברוב התלהבות את הפיוט לכה דודי, שחיבר ר' שלמה אלקבץ. בשובו לביתו היה נושק ידי אמו ואחר-כך היה עורך את סעודות השבת על שולחן של ארבע רגלים, דוגמת השולחן שבמקדש. על השולחן היה מניח יב לחם, ו מצד ימין, ו מצד שמאל. בשעת הסעודה היה שר ומזמר זמירות שונות, ביניהן את הפזמון שחיבר בעצמו, „אזמר בשבחין למיעל גו פתחין וכו'". כשסיים את ברכת המזון היה נוהג להניח את השולחן במקומו כשהמפה פרוסה עליו ולא היה מסלק את הכוס של ברכת המזון, שהשאיר בו קצת יין כדי להותיר ברכה מליל שבת. כן היה משייר קצת פרורים על השולחן, אבל לא לחם שלם.

בשבת בשחרית היה טובל במקוה, שהיה אומר, שכמו שיש הפרש בין קדושת שבת לחול ולפיכך צריך טבילה בערב שבת, כך יש הפרש בין קדושת ליל שבת לקדושת יום שבת, שהיא קדושה חמורה. אחר-כך היה מוליך עמו את טליתו ואת סידורו מביתו לבית-הכנסת והיה מתפלל מתוך הסידור, כדי שיכוון כוונות גדולות. בשעת התפילה היה מרים מעט קולו והיה מתפלל בנעימה מפני כבוד השבת, שלא כמנהגו בשאר ימות השבוע. בעת פתיחת ארון הקודש, כשהיו מוציאים את ספר-התורה

מן ההיכל, היה נוהג לומר, „ברוך שמיא דמארי עלמא“.

בשובו לביתו היה מקדש על היין והיה עורך את סעודת השבת דוגמת הסעודה של ליל שבת והיה מזמר את פזמונו „אסדר לסעודתא בצפרא דשבתא“. לאחר הסעודה היה נוהג לישון שתיים-שלוש שעות, והיה אומר, כי השינה בשבת מכלל עונג שבת היא. בשבת היה מדבר רק בלשון הקודש והיה נוהג שלא לדבר דברי חול בשבת אפילו בלשון הקודש. היה אומר, שטוב להרבות בלימוד הקבלה בשבת, כי הקבלה היא מעולם האצילות, שמשפיע בשבת, מכיוון שעולם האצילות אין בו קליפין כלל. לאחר תפילת המנחה היה עורך סעודה שלישית והיה מזמר את פזמונו „בני היכלא דכסיפין“. היה מאריך בסעודה זו כדי להמשיך על עצמו קדושת השבת לפני הסתלקותה של הנשמה היתירה „ודע שבימות החול כאשר עשה מצוה רבה או שלמד תורה הרבה יש לו תוספת אורה, וכמו שאומר הרשב"י ז"ל, שיום החול של הצדיק הוא כשבת של עם הארץ. ובשבת כשבא נפש יתירה מתחבר עם זה התוספת של חול שקנה במצוות ובתורה. ושבת ר"ת ביומו תתן שכרו, כי בשבת הם נותנין לאדם שכר המצוות ותלמוד תורה אשר למד בחול והארה גדולה בנשמתו . . . ובמוצאי שבת כאשר הולכת הנפש היתירה גם כן הולך התוספת ההוא“.

במוצאי שבת היה נוהג להבדיל בבית-הכנסת, והיה אומר, שמנהג טוב הוא. היה נותן מעות לגבאי בית-הכנסת לקנות בהן יין והיה מבדיל שם על נר של שעות. בשעת ההבדלה היה מריח מאגודה של הדסים, שהיו בה שלושה בדים קשורים בקשר אחד, ששלושת בדי-ההדס הם בסוד נר"ן (ר"ת נפש, רוח, נשמה). והיה אומר, שכל יהודי בהריחו במוצאי שבת את הבשמים יכול לידע, באיזה מקום מגופו יושבת נפשו. אם הריח בא לו מיד סימן שהנפש קרובה לחוטמו, ואם הריח בא לו רק לאחר זמן, סימן שהנפש רחוקה מחוטמו, כי לפעמים יורדת נפשו למטה מרגליו. לאחר ההבדלה היה נוהג לומר „ויתן לך" וכו'. בשובו מבית-הכנסת לביתו היה מקיים סעודת מלוה מלכה, והיה מאריך בה הרבה בשמחה רבה ובהתלהבות גדולה. והיה אומר, שהנשמה היתירה אינה מסתלקת מן האדם היהודי עד לאחר סעודת מלוה מלכה. ולפיכך אין ראוי לעסוק במלאכה

שאינה צורך אוכל נפש עד לאחר סעודה זו, היא סעודתא דדוד מלכא משיחא.

האריז"ל נוהג היה לומר סליחות באשמורת הבוקר כל ימי חודש אלול עד יום הכיפורים, כמנהג הספרדים, והיה אומר עם הציבור מלה במלה. היה דורש את הכתוב: „ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים" (דברים כא, יג) — את אביה-זה הקב"ה, את אמה-זו כנסת ישראל, ירח ימים-זה חודש אלול, שמסוגל לתשובה. כן דרש את הכתוב: „ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לך וכו'" (שמות כא, יג) — אנה לידו ושמתי לך הוא ר"ת אלול, לרמוז כי חודש זה נתנו השם יתברך לכפרה לכל מי שחטא ועבר עבירה במשך השנה.

היה בוכה בראש-השנה וביום הכיפורים, והיה אומר, כי מי שאינו בוכה בימים הללו סימן שאין נשמתו טובה ושלמה, שהנפש מרגשת, שאותה שעה דנים אותה בבית-דין של מעלה והבכיה באה מאליה. לא היה מרבה באמירת פיוטים ופזמונים של האחרונים אפילו בימים הנוראים, משום שלא נסדרו על דרך-הסוד. אבל היה אומר את התפילות והפיוטים המיוחדים לר' עקיבא ולר' ישמעאל, ר' אלעזר בן ערך ור' נחוניא בן הקנה, וכן פיוטיו של ר' אלעזר הקליר, מכיוון שנתקנו על דרך-האמת. כשהיה מתפלל תפילת „אבינו מלכנו" בראש-השנה ובשבת תשובה היה דולג על הפסוקים שנוכחים בהם חטאים ועוונות, כגון: „אבינו מלכנו חטאנו לפניך", „אבינו מלכנו סלח ומחל לכל עוונותינו". היה נוהג להתוודות בלחש שלא ישמעו דבריו, ורק בשעת תקיעת שופר דמיושב, שאז מתערבב השטן ואינו משגיח לקטרג ודברי הווידוי עולים למעלה ומתחברים עם קול השופר העולה למעלה.

היה אומר, שטוב לקרוא בליל ראש השנה בגמר הסעודה קודם ברכת המזון ד' פרקי המשנה של מסכת ראש השנה, המכוונים כנגד ד' אותיות שם הוי"ה. היה אומר, שאין לישון בראש השנה עד חצי היום, אבל מכאן ואילך מותר. אף הוא היה נוהג לישון לאחר חצי היום. והיה מסביר, משום מה אנו עושים ב' ימים ראש השנה. היום הראשון הוא בסוד הנשמות והיום השני הוא בסוד העולמות, ולפיכך עושים עכשיו שני ימים ראש השנה גם בארץ-ישראל.

בעשרת ימי תשובה היה אומר בסוף תפילת העמידה: „עושה השלום במרומיו" בה"א הידיעה, כי השלום בגימטריא ספרי"אל, המלאך הסופר וכותב בספר החיים את כל בני האדם בעשרת ימי תשובה. היה מסביר את כוונת התפילה „מי כמוך אב הרחמים", הנאמרת בעשרת ימי תשובה, שראש השנה הוא יום הדין של הנשמה לחזור לעולם בגלגול, ולכן נזכרת בברכה זו תחיית המתים וזה פירוש „זוכר יצוריו לחיים ברחמים", שהם הנשמות הנקראות יצורים „ולזה לא אמרו זוכר אותנו כמ"ש זכרנו לחיים, רק זוכר יצוריו סתם וזה סוד ג"כ ופוקד כל יצורי קדם מי לא נפקד כהיום הזה, והנה ע"י גלגול נשמות אלו אנו מאמינים, כי כן יהיה לעתיד ענין תחיית המתים, ולזה אנו סומכים זוכר יצוריו לחיים ברחמים, לנאמן אתה להחיות מתים".

היה אומר, שאם יתענה האדם ויעשה תשובה בשבעה ימי תשובה שבין ראש השנה ליום הכיפורים יתכפרו לו כל העוונות והחטאים שחטא כל ימיו ביום שכיוצא בו. למשל, אם חל יום ראשון שלאחר ראש השנה ביום ב' ונתענה ועשה בו תשובה, יתכפרו לו כל העוונות והחטאים, שחטא כל ימיו ביום ב' בשבוע.

האר"י נזהר מאד במנהג של כפרות. היה לוקח תרנגול לבן לכל אחד מבני ביתו הזכרים ותרנגולת לבנה לכל אחת מבנות ביתו הנקבות. ואם היתה אשה מעוברת בביתו היה לוקח שתי תרנגולות ותרנגול אחד, אחת בשביל האשה ושנים בשביל העובר מספק, שמא יהא זכר, שמא יהא נקבה. היה מקפיד לשחוט את הכפרות בערב יום הכיפורים באשמורת הבוקר לאחר אמירת הסליחות. בערב יום הכיפורים לפני תפילת המנחה קיבל על עצמו עונש מלקות, אעפ"י שבדרך כלל לא היה מקפיד בענין המלקות כמו בענין התעניות, כי אמר שאין בדור הזה סמוכים ואין המלקות אלא צער בלבד. וכשהיה לוקח היו מלקין אותו ד' מלקיות כנגד ד' אותיות שם הוי"ה. אחר המלקות היה טובל במקוה. היה נוהג להתעטף בטלית בליל יום הכיפורים לפני שקיעת החמה ומברך עליו להתעטף בציצית. היה נעור כל הלילה ועוסק בתורה. בשעת הוצאת ספרי התורה לאמירת „כל נדרי" ביקש פעם אחת מאחד מתלמידיו לקנות את המצוה של הוצאת הספרים בכל ממון שהוא, כי צריך היה לכך לתיקון נשמתו.